

DE OKÄNDA

JULIA BERGQUIST OCH SEBASTIAN LUNDMARK

Sammanfattning

I dagens media och populärkultur finns en uppsjö av TV-program, dokumentärer, tidningsspalter och poddar om det paranormala. I tidningar går det dagligen att läsa horoskop som förtäljer framtiden och i program som *Det okända* får vi följa personer som besöker hemsökta hus och samtalar med döda. Med resultat från 2022 års nationella SOM-undersökning visar detta kapitel att – för en betydande andel av den svenska befolkningen – ter sig paranormala föreställningar inte enbart vara underhållning. Var tredje av de tillfrågade svarade exempelvis att det finns personer som kan uppfatta saker med ett sjätte sinne medan cirka en av fem svarade att det finns de som kan samtala med döda, minnas tidigare liv eller förutspå framtiden med hjälp av exempelvis tarotkort. Omkring var sjätte person svarade att det finns människor som genom horoskop kan förutspå andras framtid eller som kan bota sjukdomar genom energier från sina händer.

Paranormala förmågor – som att veta, förstå, eller påverka saker och skeenden utan att ta hjälp av logisk slutledningsförmåga och utan att använda de fem fysiska sinnen (syn, hörsel, lukt, smak, och känsel) – har länge haft en självklar plats i den svenska populärkulturen. Under 1990-talet hjälpte sierskan Saida inringande och brevskrivande tittare i SVT:s *Café Luleå* att hitta sina borttappade föremål, och i mer nutida TV-serier, som Kristallenbelönade *Spökjakt* och nyligen nedlagda *Det okända*, besöker medium platser som påstås vara hemsökta och samtalar med döda. I Sveriges Radios *Creepypodden* kan lyssnare skicka in berättelser om sina paranormala upplevelser. Likaså har astrologi och horoskop en tydlig plats i de svenska medierna med återkommande spalter och kolumner i kvällstidningar (där horoskoperna inte sällan presenteras någonstans i närheten av väderprognosen) och i veckopress.

Men jakten på det okända sker inte bara inom populärkulturen. Även inom den psykologiska vetenskapen forskas det på människors förmåga att göra det, till synes, omöjliga. Sådan forskning har stundtals bjudits in i vetenskapens finrum, exempelvis genom Bems (2011) artikel "Feeling the future", publicerad i psykologins kanske finaste tidskrift *Journal of Personality and Social Psychology*. I sin artikel presenterade Bem data som stödde hypotesen om människors förmåga att förutspå skeenden. Studien visade att studiedeltagarna

redan på förhand kunde avgöra bakom vilket av två skynken på en datorskärm som en erotisk bild dolde sig, redan innan platsen för bilden hade slumpats fram (ett fenomen som ibland kallas extrasensorisk perception). Ett annat exempel från kvantfysikens närområde var Radin med kollegors studie (2012) som presenterade data som stödde hypotesen att laserstrålar kunde påverkas av mänsklig tankekraft och observation. Det bör dock noteras att fynd som dessa oftast tappar sitt stöd när mer rigorösa vetenskapliga metoder tillämpas (Kekecs m.fl., 2023; Walleczek & von Stillfried, 2019).

Trots populärkulturens och i viss mån forskningens intresse för människans paranormala förmågor har relativt litet fokus lagts på huruvida den svenska befolkningen faktiskt tror på människors förmåga att utan ingrepp från de fem fysiska sinnena eller logisk slutledning förutspå framtiden, flytta objekt, bota sjukdomar, eller samtala med döda. I detta kapitel om de okända ämnen vi därför undersöka just denna fråga. Till vår hjälp har vi resultat från 2022 års nationella SOM-undersökningen där ett urval av svenska befolkningen ombads att ta ställning till huruvida det idag finns eller inte finns personer som kan (1) *förutspå framtiden genom tarotkort, runor, eller liknande hjälpmedel*, (2) *samtala med döda personer*, (3) *förutspå en persons framtid genom att tolka stjärnors rörelser (ex. horoskop)*, (4) *minnas vad som hänt i tidigare liv*, (5) *överföra energier från sina händer för att bota sjukdomar* och (6) *uppfatta saker genom ett sjätte sinne som de andra sinnena inte kan*. Genom dessa frågor ämnar vi öka kunskapen om vad den svenska befolkningen tror om gränserna kring mänskliga förmågor.

Tidigare forskning om uppfattningar om paranormala förmågor

När tidigare litteratur diskuterat paranormala föreställningar har det ofta gjorts inom ramen för vad som benämns som ”nyandliga rörelser” vilka traditionellt har förknippats med pseudovetenskap och alternativa livsåskådningar (exempelvis New Age) (Tidelius, 2020; Brodin m.fl., 2003). Till exempel, föreslog Sjödin (1995) att det svenska intresset för det paranormala växte fram ur det religiösa vakuum som uppstod efter att traditionella religioner förlorat mark till förmån för en ökad individualisering och sekularisering. Inom New Age-rörelsen har denna typ av individualism inte sällan gestaltat sig i form av faktisk konsumtion av produkter eller genom inträdesbiljetter till exempelvis healing-seminarier (Brodin, 2003).

En annan aspekt av tron på det paranormala har kopplats till meningsskapande och känslan av kontroll i en alltmer accelererande och ombytlig omvärld (FioRito, Abeyta & Routledge, 2021). Aarnio och Lindeman (2007) framhöll exempelvis att det i västvärlden gått att se ett positivt men kurvlinjärt samband mellan paranormala föreställningar och religiositet, åtminstone bland den ”breda mitten” som varken beskrev sig som skeptiker eller som strikt religiösa. Resultaten visade att tron på det paranormala ökade med

graden av religiositet – men bara fram till en viss punkt – varpå sambandet vände och gick i en negativ riktning. I en studie baserad på självrekruterade respondenter i USA, Storbritannien och Japan rapporterade Majima med kollegor (2022) att västerländska respondenter som präglades av en hög grad av analytiskt tänkande var mindre benägna att tro på det paranormala medan det hos de japanska respondenterna däremot inte fanns något sådant samband. Forskarnas slutsats blev därför att kulturella skillnader mellan västerländska och österländska kulturer styrde vad som predicerade paranormala uppfattningar (Maiima m.fl., 2022).

Clobert och Saroglou (2015) i sin tur rapporterade att tron på det paranormala och religiositet ofta samvarierade med en högre grad av misstro mot vetenskap i väst. Orsaken bakom sambandet beskrevs vara att religion och tillit till vetenskap i väst sågs som två ömsesidigt uteslutande kategorier, där religion anseddes ha en annan syn på intuition, rationalitet och logik än vad vetenskapen hade. I öst hittades dock inget sådant samband. Clobert och Saroglous (2015) fynd öppnar upp diskussionen om huruvida synen på paranormala föreställningar respektive på vetenskap i själva verket kan vara kulturellt betingad. En annan studie av Clobert med kollegor (2015) fann att en öppenhet inför paranormala föreställningar gick att koppla till en ökad misstro mot medicinsk sjukvård, vilken resulterade att människor istället letade efter alternativa medicinska metoder som låg mer i linje med de egna individuella livsåskådningarna och värderingarna.

Aarnio och Lindeman (2007) rapporterade att demografiska faktorer generellt sett inte visat sig vara särskilt användbara när det kommer till att predicera människors tro på paranormala föreställningar, med undantag för att kvinnor var mer sannolika att omfamna paranormala uppfattningar än män. Även Irwin (2009) var inne på samma tema i sin återgivning av ett antal studier där kvinnor i högre utsträckning trodde på paranormala fenomen som astrologi, hemsökelse, healing och vidskepelse, medan män oftare visade sig tro på förekomsten av sådant som UFO:n, utomjordingar och *“Bigfoot”*.

Internationellt har det funnits enstaka studier som påvisat att alienerade, marginaliserade konservativa och proteströstande väljare tenderade att uppbära mer paranormala uppfattningar än andra väljargrupper (se Irwin, 2009). Några sådana fynd har, till de här författarnas vetskap, än så länge inte gjorts i Sverige. Forskning har dock visat att det längre tillbaka fanns en koppling mellan religiositet och partival, en koppling som mer och mer försvann under de senaste decennierna (Hagevi, 2018). Istället har religiösa väljare i Sverige i allt lägre utsträckning valt att rösta i linje med partier som traditionellt har företrätt deras värderingar (Dalton, 2013; Oscarsson & Holmberg, 2013). Då tidigare studier har visat ett positivt samband mellan religiositet och paranormala uppfattningar och religiositet i sin tur har funnits påverka väljarbeteende, ställer vi oss frågan om partival och proteströstning samvarierar med att tro på

paranormala förmågor även i Sverige. Utöver demografiska faktorer kommer vi i det här kapitlet därför också att titta närmare på relationen mellan tro på paranormala förmågor, tro på Gud, och partival.

Svenska undersökningar om allmänhetens tro på det paranormala

Även om studier av den svenska befolkningens uppfattningar om det paranormala är relativt få, har fenomenet studerats. En jämförande undersökning med data från sex olika tvärsnittsstudier genomförda mellan 2008 och 2017 i totalt 95 länder fann exempelvis att omkring nio procent av den svenska befolkningen år 2017 uppgav att de trodde på det onda ögat och att vissa människor kan använda besvärjelser och förbannelser för att skada andra (något som i detta fall benämndes som "tro på häxkonst") (Gershman, 2022). Att omkring en tiondel av den svenska befolkningen trodde på häxkonst kan vid första anblick låta som en hög siffra. Men ställt i kontrast till det totala världsgenomsnittet på 43 procent stod dock svenskarna ut som ett av det minst häxkonststroende folket. Det finns samtidigt skäl att påpeka att definitionen av "häxkonst" så som begreppet användes i Gershmans studie (2022) sannolikt skiljer sig betydligt mellan olika länder och kulturer (se Clobert & Saroglou, 2015; Majima m.fl., 2022). Exempelvis verkar häxkonst i en svensk kontext oftare förknippad med termer som kvinnlig frigörelse, fertilitet och individualistisk andlighet (se Nilsson, 2023).

När föreningen Vetenskap och Folkbildning (VoF) i en undersökning från 2021 intervjuade 2 500 medlemmar i Kantars webbpanel om konspirationsteorier, rasideologiska uppfattningar samt religiositet och tro på paranormala fenomen, uppgav 27 procent av de svarande att de trodde på 'paranormala fenomen, dvs övernaturliga händelser som inte kan förklaras av vetenskapen'. I en tidigare studie från 2015 i Demoskops webbpanel instämde 37 procent på en liknande fråga (Vetenskap och Folkbildning, 2015, 2021). Även den nationella SOM-undersökningen har inkluderat frågor som i viss mån berört det paranormala området. I 2002 och 2004 års undersökning fick respondenterna uppge i vilken utsträckning de uppfattade olika ämnesområden som vetenskapliga, däribland parapsykologi och astrologi. Svarsskalan var femgradig med ytterpunkterna 'Inte alls vetenskapligt' respektive 'I högsta grad vetenskapligt'. Resultaten visade att en majoritet inte betraktade parapsykologi och astrologi som vetenskapliga ämnen (Vetenskap & Allmänhet, 2003, 2005).²

Att mäta allmänhetens tro på paranormala fenomen

Som beskrivits ovan har internationella studier av parapsykologi och paranormala föreställningar oftast fokuserat på trosuppfattningar och nyandliga rörelser. I linje med detta menar Laycock (2014) att paranormala föreställningar numera utgör en empirisk verklighet som framtida forskning inom

religionssociologi behöver förhålla sig till. Att endast studera religion i termer av människor som tror på Gud innebär att en betydande del av befolkningen riskerar att exkluderas och att bilden av det religiösa landskapet således blir inkomplett eftersom personer som exempelvis uppger sig tro på paranormala fenomen som spöken och andar inte ingår i underlaget. Samtidigt råder det oenighet i forskarvärlden om hur begreppet paranormalt bör förstås och om paranormala uppfattningar i själva verket bör studeras som ett fristående ämne fritt från den teologiska disciplinen. Tidelius (2020) föreslog därför en definition som lyfte fram både ett vetenskapligt och ett narrativt perspektiv. Det paranormala kan enligt Tidelius definition förklaras dels utifrån dess relation till konventionell vetenskap, dels utifrån människors narrativa positionering för eller mot institutionaliserad, "mainstream" vetenskap och religion. I detta kapitel anförs studier av det paranormala mer i linje med Tidelius (2020) än med Laycock (2014).

Frågorna om paranormala förmågor i den nationella SOM-undersökningen 2022 distanserar sig från mätning av specifika filosofiska övertygelser, religiositet eller rörelseinriktning (såsom New Age) och fokuserar istället på förväntningar på var gränsen för mänskliga förmågor går. Perspektivet i enkätfrågorna vänder sig alltså bort från de rörelser som ofta utgjort grunden till tidigare forskning i förhoppning om att på så sätt bredda synsättet till att även omfatta de vars tro på paranormala förmågor inte nödvändigtvis kan kopplas till ett bredare nyandligt sammanhang. Enkätfrågorna ämnade även förflytta fokus från potentiellt stigmatiserande uttryck av paranormala fenomen såsom vidskepelse, konspirationsteorier, och pseudovetenskap. Frågorna undvek därför ord som endast respondenter som är insatta i vissa livsåskådningar förstår, såsom "telekinesis", "extrasensorisk perception", och "healing". I stället frågades det om faktiska förmågor som om det "går det att överföra energi från händerna för att bota sjukdomar".

Internationella studier av uppfattningar av det paranormala har ofta tillämpat en skala som kallas Paranormal Belief Scale (PBS) (i original presenterad i Tobacyk & Milford, 1983; reviderad i Tobacyk, 2004). I PBS ombeds respondenter ta ställning till 26 påståenden på en numrerad sjugradigskala där 1 betyder helt oense, 4 osäker och 7 helt enig. En liknande skala användes i VoFs undersökning från 2021. Bland påståendena i PBS återfinns paranormala förmågor som att "horoskop kan korrekt förutse en persons framtid" och "det är möjligt att kommunicera med de döda," men även sådant som tron på häxkrafter ("svart magi finns på riktigt"), vidskepelse ("förstör du en spegel kommer du drabbas av otur"), tro på vissa typer av varelser ("Snömannen i Tibet existerar") samt traditionella religiösa trosuppfattningar ("jag tror på Gud"). Men, svarsalternativ som "osäker" placerat i mitten av PBS riskerar dock att leda till en överskattning av personer som tror på paranormala förmågor genom att locka personer som vill uttrycka en slags försiktig eller förnuftig skepticism till vad som är vetenskapligt bevisbart.

Tabell 1 Prediktion av respondenternas antal rapporterade paranormala förmågor, 2022 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Summerat index av tro på paranormala förmågor	
	Ostandardiserade regressionskoefficienter	Robusta standardfel
Kön		
Kvinna	1.04***	(0.10)
Generation		
1946–1964	0.68***	(0.16)
1965–1976	1.06***	(0.18)
1977–1995	1.05***	(0.18)
1996–2006	1.23***	(0.22)
Utbildning		
Gymnasium eller motsvarande	0.0	(0.18)
Högskola/universitet kortare än 3 år	0.15	(0.18)
Högskola/universitet mer än 3 år	-0.35+	(0.19)
Hushållsinkomst		
301 000–800 000 kr	0.22	(0.14)
Mer än 800 000 kr	-0.02	(0.16)
Boende		
Mindre tätort	-0.21	(0.18)
Stad eller större tätort	-0.40**	(0.15)
Stockholm, Göteborg, Malmö	-0.42**	(0.18)
Partival 2022		
Vänsterpartiet	-0.19	(0.23)
Centerpartiet	0.24	(0.20)
Liberalerna	0.50*	(0.23)
Moderaterna	0.14	(0.18)
Kristdemokraterna	0.17	(0.26)
Miljöpartiet	0.15	(0.22)
Sverigedemokraterna	0.54**	(0.20)
Annat parti	0.26	(0.54)
Röstade blankt	0.53	(0.49)
Var ej röstberättigad	-0.18	(0.27)
Röstade ej	0.43	(0.27)
Ideologi		
Vänster-höger ideologi	-0.13*	(0.06)
Trosuppfattning		
Tror på Gud	0.77***	(0.11)
Hälsa		
Självskattad hälsa	-0.06*	(0.03)
Konstant	0.52+	(0.29)
Justerat R^2	.15	
Antal respondenter	1 351	

Kommentar: Tabellen visar ostandardiserade regressionskoefficienter från en OLS regression, med robusta standardfel inom parenteser. Exkluderade dummykategorier är män, generation födda 1918–1945, max grundskola, landsbygd, röstade på Socialdemokraterna, tror inte på Gud, och mindre än 301 000 kronor i hushållsinkomst. +p<0,1 *p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Noter

- ¹ Föreningen är en intresseorganisation med mål att folkbilda inom vetenskaplig metod och motverka pseudovetenskap, konspirationsteorier och uppfattningar som inte baseras på vetenskapliga metoder.
- ² Omkring 15 procent valde mittenalternativet, vilket kan tolkas som att respektive område varken är vetenskapligt eller ovetenskapligt alternativt att svarspersonerna inte kan ta ställning i frågan. Fyra procent ansåg att parapsykologi var i högsta grad vetenskapligt medan 8 procent hade denna uppfattning om astrologi.
- ³ De sex frågorna förefaller ha varit relativt enkla att svara på då endast 9–10 procent av de svarande valde att hoppa över någon av dem. Det kan jämföras med frågan som ställdes precis före i formuläret ('Tror du på Gud?'), vilken 10 procent valde att avstå från att besvara, samt frågan direkt efter i formuläret ('I vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?'), vilken 5 procent valde att avstå från att besvara.
- ⁴ Då indexet för paranormala förmågor inte nödvändigtvis följer en approximativ intervallskala räknades även en så kallad ordered logistic regression ut som inte förväntar sig en sådan intervallskala. Men då den alternativa regressionen visade samma resultat som den linjära regressionen presenteras för enkelhetens skull endast den senare.

Referenser

- Aarnio, Kia & Marjaana Lindeman (2007). Religious people and paranormal believers: Alike or different. *Journal of Individual Differences*, 28(1): 1–9.
- Alwin, Duane. F. & Jon A. Krosnick (1991). The reliability of survey attitude measurement: The influence of question and respondent attributes. *Sociological Methods & Research*, 20(1): 139–181.
- Bem, Daryl J. (2011). Feeling the future: experimental evidence for anomalous retroactive influences on cognition and affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3): 407–425.
- Brodin, Jenny-Ann. (2003). A Matter of Choice: A Micro-Level Study on how Swedish New Agers Choose their Religious Beliefs and Practices. *SAGE journals*, 15(3): 381–405.
- Clobert, Magali, Saroglou, Vasilis & Matthieu Van Patchterbeke (2015). Who Turns to Acupuncture? The Role of Mistrust of Rationality and Individualist Success. *The journal of alternative and complementary medicine*, 21(8): 466–471.

- Clobert, Magali & Vassilis Saroglou (2015). Religion, Paranormal Beliefs, and Distrust in Science: Comparing East Versus West. *Archive for the Psychology of Religion*, 37(2): 185–199.
- Dalton, Russell J. (2013) *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Washington, DC: CQ Press.
- Fiorito, Taylor A., Abeyta, Andrew A. & Clay Routledge (2021). Religion, paranormal beliefs, and meaning in life. *Religion, Brain & Behaviour*, 11(2): 139–146.
- Gershman, Boris (2022). Witchcraft beliefs around the world: An exploratory analysis. *Plos one*, 17(11): e0276872.
- Gilljam, Mikael & Donald Granberg (1993). Should we take don't know for an answer? *Public Opinion Quarterly*, 57(3): 348–357.
- Hagevi, Magnus (2009). *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel.
- Hagevi, Magnus (2018). Religionsröstning i Sverige 1988–2018. *Surveyjournalen*, 5(1): 2–14.
- Irwin, H. J. (2009). *The psychology of paranormal belief: A researcher's handbook*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- Kececs, Zoltan, Palfi, Bence, Szaszi, Barnabas, Szecsi, Peter, Zrubka, Mark, Kovacs, Marton, Bakos, Bence E., Cousineau, Denis, , ... & Balazs Aczel (2023). Raising the value of research studies in psychological science by increasing the credibility of research reports: the transparent Psi project. *Royal Society Open Science*, 10(2): 191375.
- Krosnick, Jon A. & Berent, Matthew K. (1993). Comparisons of party identification and policy preferences: The impact of survey question format. *American Journal of Political Science*, 37(3): 941–964.
- Krosnick, Jon A., Holbrook, Allyson L., Berent, Matthew K., Carson, Richard T., W. Michael, Hanemann, Kopp, Raymond J., ... & Michael Conaway (2002). The impact of "no opinion" response options on data quality: non-attitude reduction or an invitation to satisfice? *Public Opinion Quarterly*, 66(3): 371–403.
- Laycock, Joseph P. (2014). Approaching the Paranormal. *Nova Religio*, 18(1): 5–15.
- Lelkes, Yphtach & Rebecca Weiss (2015). Much ado about acquiescence: The relative validity and reliability of construct-specific and agree–disagree questions. *Research & Politics*, 2(3): 2053168015604173.
- Lindeman, Marjaana & Kia Aarnio (2006). Paranormal Beliefs: Their Dimensionality and Correlates. *European Journal of personality*, 20(7): 585–602.
- Lundmark, Sebastian (2022). Verbal labels and the number of response options in grid-type questions. *The SOM Institute's Notes on Survey Methodology*, 2.
- Majima, Yoshimasa (2015). Belief in pseudoscience, cognitive style and science literacy. *Applied Cognitive Psychology*, 29(4): 552–559.
- Majima, Yoshimasa, Walker, Alexander C., Turpin, Martin H. & Jonathan A. Fugelsang (2022). Culture as a moderator of epistemically suspect beliefs. *Frontiers in Psychology*, 13: 745580.

- Nilsson, Johan (2023). Tro på onda häxkonster fortfarande stark – Sverige sticker ut. *Dagens Nyheter*, 8 april 2023. Hämtad 2023-04-17 <https://www.dn.se/varlden/tro-pa-onda-haxkonster-fortfarande-stark-sverige-sticker-ut/>
- Pasek, Josh. & Jon A. Krosnick (2010). Optimizing Survey Questionnaire Design in Political Science. I Jan E. Leighley (red), *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Sjöberg, Lennart & Anders af Wählberg (2002). Risk perception and New Age beliefs. *Risk Analysis* 2002, 22(4): 751–764.
- Radin, Dean, Michel, Leena, Galdamez, Karla, Wendland, Paul, Rickenbach, Robert & Arnaud Delorme (2012). Consciousness and the double-slit interference pattern: Six experiments. *Physics Essays*, 25(2): 157–171.
- Roberts, Maxwell J. & Paul B. Seager (1999). Predicting belief in paranormal phenomena: a comparison of conditional and probabilistic reasoning. *Applied Cognitive Psychology*, 13(5): 443–450.
- Sjödin, Ulf. (1995). Paranormal beliefs among Swedish youth. *SAGE journals*, 3(2). <https://doi.org/10.1177/110330889500300205>.
- Tidelius, Cristoffer (2020). The paranormal: Conceptualizations in previous research. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 29(1): 216–238. <https://doi.org/10.30674/scripta.84823>
- Tobacyk, Jerome J. (2004). A revised paranormal belief scale. *The International Journal of Transpersonal Studies*, 23(23): 94–98.
- Tobacyk, Jerome J. & Gary Milford (1983). Belief in paranormal phenomena: Assessment instrument development and implications for personality functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(5): 648–655. Zingrone, Nancy L., Alvarado, Carlos S. & Gerd H. Hövelmann (2015). An overview of modern developments in parapsychology. I E. Cardeña, J. Palmer, & D. Marcusson-Clavertz (red), *Parapsychology: A handbook for the 21st century*: 13–29. Jefferson, North Carolina: McFarland & Co.
- Vetenskap och Folkbildning (2015). VoF-undersökningen 2015. Stockholm: Vetenskap och Folkbildning
- Vetenskap och Folkbildning (2021). VoF-undersökningen 2021. Stockholm: Vetenskap och Folkbildning
- Vetenskap & Allmänhet (2003). Vetenskapen i samhället. Resultat från SOM-undersökningen 2002. VA-rapport 2003:1. Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.
- Vetenskap & Allmänhet (2005). Vetenskapen i samhället. Resultat från SOM-undersökningen 2004. VA-rapport 2005:1. Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.
- Visser, Penny S., Krosnick, Jon A., Marquette, Jesse & Michael Curtin (2000). *Improving election forecasting: Allocation of undecided respondents, identification of likely voters, and response order effects. Election polls, the news media, and democracy*. New York: Chatham House.

- Walleczek, Jan & Nikolaus von Stillfried (2019). False-Positive Effect in the Radin Double-Slit Experiment on Observer Consciousness as Determined with the Advanced Meta-Experimental Protocol. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01891>
- Öhberg, Patrik (2020). 10 år med Sverigedemokraterna. I Ulrika Andersson, Anders Carlander & Patrik Öhberg (red), *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.